

Agata Koziol*

O nowym unormowaniu holenderskiego prawa prywatnego międzynarodowego

Abstract: The codification of Dutch private international law was performed in a way that was not generally admitted. The legislative process took more than three decades of legislative efforts. During preparative works it was decided, that Dutch PIL would contain only conflict of law rules, while procedural matters, including jurisdiction and enforcement of foreign judgments, would be regulated in the Code of Civil Procedure. The step-by-step method, that had been chosen from the beginning of the law — making works, consisted of the preparation of separate bills that had been concentrated on the issues of limited scope, for example, separation and divorce or property law. Thus, conflict-of-law rules were diffused in a number of bills, not formally linked to each other. The process was ended by sketching the project of a bill that gathered rules of a general nature, that were developed by courts and legal doctrine. These rules were finally introduced to the act on Dutch private international law as its general part.

General provisions of Dutch private international law are formulated in 17 articles. They contain, in particular, public policy clause, rules on personal status of natural persons, including legal position of aliens, on form of legal acts and on overriding mandatory rules of private international law.

Keywords: private international law in Netherlands, Book 10 of the Dutch Civil Code, general provisions of Dutch private international law, codification of Dutch conflict of law rules

Choć kodeks cywilny, obejmujący swym zakresem całe terytorium Zjednoczonego Królestwa Niderlandów, wszedł w życie w 1838 r., to pierwsza kompleksowa regulacja prawa prywatnego międzynarodowego została uchwalona przez holenderski parlament dopiero w 2011 r., z mocą obowiązującą od dnia 1 stycznia 2012 r. Do tego czasu źródłem norm o charakterze kolizyjnym były więc przede wszystkim ratyfi-

* Dr, Uniwersytet Śląski w Katowicach.

owane konwencje międzynarodowe, zwłaszcza te, które powstawały w ramach Haskiej Konferencji Prawa Prywatnego Międzynarodowego. Niemale znaczenie w rozwoju tej dziedziny prawa miało orzecznictwo, którego usystematyzowaniem i komentowaniem chętnie zajmowali się przedstawiciele doktryny¹.

Przez wiele dziesięcioleci nie widziano potrzeby wprowadzania do holenderskiego systemu prawnego aktu normatywnego, w którym zawarte zostałyby normy kolizyjnoprawne². Impulsem do rozpoczęcia prac ustawodawczych nad kodyfikacją rozproszonych w różnych ustawach regulacji oraz powszechnie przyjętych zasad prawa prywatnego międzynarodowego było, z jednej strony, fiasko inicjatyw zmierzających do przyjęcia wspólnych reguł kolizyjnych dla państw grupy Beneluksu³, a z drugiej — nieprzystawalność do współczesnych norm społecznych haskich konwencji z lat 1902 i 1905, dotyczących małżeństwa, rozvodu, małżeńskiego ustroju majątkowego oraz opieki i kurateli⁴. Jednak i wówczas temu przedsięwzięciu legislacyjnemu nie nadano rangi priorytetowej, o czym świadczy fakt, że etap prac poprzedzający złożenie przez rząd zaopatrzonego w projekt ustawy wniosku do parlamentu w ramach inicjatywy prawodawczej trwał niemal trzy dekady.

Pierwszy wstępny projekt (tzw. niebieska księga), przygotowany w ramach Ministerstwa Sprawiedliwości, został przekazany Holenderskiemu Stałemu Komitetowi Prawa Prywatnego Międzynarodowego [dalej: Komitet] we wczesnych latach osiemdziesiątych minionego wieku⁵. Projek-

¹ P. Vlas: *On the development of private international law in the Netherlands: from Asser's days to the codification of dutch private international law (1910—2010)*. „Netherlands International Law Review” 2010, 2, s. 172.

² K. Boele-Woelki, C. Justra, G. Steenhoff: *Dutch Private International Law at the End of the 20th Century: Pluralism of Methods*. In: *Netherlands reports to the fifteenth international congress of comparative law*. Ed. E. Hondius. Antwerp—Groningen 1998, 203.

³ Proces ratyfikacji konwencji o jednolitym prawie prywatnym międzynarodowym podpisanej w Brukseli w dniu 3 lipca 1969 r. został wstrzymany w 1976 r., z uwagi na wysoki stopień zaawansowania prac nad tekstem przyszłej Konwencji rzymskiej. Tłumaczenie na język angielski tekstu konwencji zostało zamieszczone w: „The American Journal of Comparative Law” 1970, vol. 18, s. 420—425. Por. też K.H. Nadelmann: *The Benelux Uniform Law on Private International Law*. „The American Journal of Comparative Law” 1970, vol. 18, s. 406—419 oraz L.I. de Winter: *La nouvelle version du projet Benelux de la loi uniforme de droit international privé*. „Revue critique de droit international privé” 1968, s. 577—606.

⁴ K. Boele-Woelki, D. van Iterson: *The Dutch Private International Law Codification: Principles, Objectives and Opportunities*. „Electronic Journal of Comparative Law” December 2010, vol. 14.3, s. 1—2.

⁵ Raporty Komitetu dostępne są na stronie: http://www.justitie.nl/onderwerpen/wetgeving/over_wetgeving/privaatrecht/commissies-privaatrecht/staatscommissie-ipr.aspx

towi nie nadano nigdy statusu oficjalnego dokumentu, jednak stanowił on często punkt wyjścia do prac prowadzonych w ramach Komitetu⁶.

Kodyfikacja holenderskiego prawa prywatnego międzynarodowego stała się również przedmiotem dyskusji podczas rocznego spotkania Holenderskiego Stowarzyszenia Prawa Prywatnego Międzynarodowego, w trakcie którego wstępne raporty wygłosili Th.M. de Boer (przeciwny zamierzeniom legislacyjnym) oraz M.V. Polak (wypowiadający się za kodyfikacją)⁷.

W toku wspólnych prac holenderskiego rządu i Komitetu uzgodniono, że sukcesywnie przygotowywane będą projekty ustaw dotyczące poszczególnych zagadnień prawa prywatnego międzynarodowego, a dopiero w dalszej kolejności oddzielne regulacje zostaną połączone w jeden akt prawny, zaopatrzony w miarę potrzeby w rozdział zawierający przepisy o charakterze ogólnym⁸. Ten sposób postępowania został utrzymany aż do ukończenia prac kodyfikacyjnych⁹. Pierwsza ustawa z dnia 25 marca 1981 r. dotyczyła kolizyjnoprawnych aspektów separacji i rozvodu, a weszła w życie w dniu 10 kwietnia 1981 r., na samym końcu zaś ustawą z dnia 25 lutego 2008 r., która weszła w życie 1 maja 2008 r., unormowano zagadnienia związane z prawem właściwym w dziedzinie prawa rzeczowego. Taka metoda prowadzenia prac legislacyjnych uzasadniana była dwoma względami. Po pierwsze, metoda małych kroków, jak zwykło się ją nazywać, miała pozwolić na zaobserwowanie funkcjonowania ustawowych norm kolizyjnych w stosunkowo wąskiej dziedzinie i tym samym przekonać przeciwników ustawowej regulacji prawa prywatnego międzynarodowego o jej użyteczności. Po drugie, tryb ten zapewniał większą elastyczność, co okazało się bardzo pomocne w szybkiej absorpcji do porządku wewnętrznego rozwiązań pochodzących od prawodawcy ponadkrajowego. Wskazywano w szczególności na konwencje powstające w ramach Haskiej Konferencji Prawa Prywatnego, a w późniejszym okresie również na akty prawa wspólnotowego¹⁰.

Pierwszy projekt kodyfikacji reguł ogólnych holenderskiego prawa prywatnego międzynarodowego (tzw. czerwona księga) był gotowy w 1993 r. i został poddany szerokiej dyskusji. Jednym z jej nurtów objęte zosta-

⁶ P. Vlas: *On the development of private international law...*, s. 177.

⁷ Mededelingen NVIR nr 102 (kwiecień 1992), s. 18–22.

⁸ K. Boele-Woelki: *Kodifikation des niederländischen Internationalen Privat- und Verfahrensrecht*. „Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts” [dalej: IPRax] 1995, H. 4, s. 264.

⁹ K. Boele-Woelki, D. van Iterson: *The Dutch Private International Law Codification...*, s. 2; P. Vlas: *On the development of private international law...*, s. 177.

¹⁰ K. Boele-Woelki, D. van Iterson: *The Dutch Private International Law Codification...*, s. 2; X.E. Kramer: *Dutch Private International Law...*, IPRax 2007, no. 1, s. 55.

ły wątpliwości co do kształtu przyszłej regulacji. Zastanawiano się bowiem, czy zakres przedmiotowy ustawy powinien ograniczać się jedynie do norm kolizyjnych, czy też objęte nim być powinny również wszystkie te zagadnienia, które zgodnie z powszechnie przyjętym w holenderskiej doktrynie szerokim rozumieniem prawa prywatnego międzynarodowego zaliczane są do tej dziedziny prawa (a więc regulacje odnoszące się do jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania zagranicznych orzeczeń)¹¹. Wśród przedstawicieli nauki i praktyki pojawiały się zarówno opinie o konieczności wzorowania się na szwajcarskiej ustawie związkowej z 18 grudnia 1987 r. o prawie prywatnym międzynarodowym, jak też o zasadności podążania za wzorem niemieckim¹². O ostatecznym kształcie kodyfikacji nie przesądziły jednak względy merytoryczne, lecz stopień zaawansowania prac legislacyjnych nad nowym Kodeksem postępowania cywilnego, którego projekt zawierał już rozdział wstępny poświęcony między innymi jurysdykcji. W konsekwencji również regulacje odnoszące się do uznawania i wykonywania orzeczeń zamieszczono w tym ostatnim akcie prawnym¹³.

Konsultacje nad przepisami ogólnymi prawa prywatnego międzynarodowego trwały w latach 1997–2002. W 2004 r. rozpoczęto konsolidację przepisów kolizyjnych, która polegała na przeglądzie i ocenie obowiązujących regulacji w świetle projektowanych przepisów ogólnych. W ramach prowadzonych prac usuwano również niespójności terminologiczne, jak też testowano projektowane rozwiązania na podstawie spraw rozstrzygniętych lub zawisłych przed sądami holenderskimi. Zabiegi te doprowadziły do wniosku, że nie są konieczne większe zmiany, tym samym konsolidacja przybrała w znacznej mierze charakter techniczny¹⁴.

Gotowy projekt ustawy zawierającej kompleksowe unormowanie holenderskiego prawa prywatnego międzynarodowego został skierowany do parlamentu w drugiej połowie 2009 r. Regulacje kolizyjnoprawne ujęto w odrębnej księdze holenderskiego Kodeksu cywilnego, o numerze kolejnym 10. Przepisy księgi 10. holenderskiego Kodeksu cywilnego [dalej: księga 10.] weszły w życie w dniu 1 stycznia 2012 r.¹⁵

¹¹ K. Boele-Woelki: *Unifying and Harmonising Substantive Law and the Role of Conflict of Laws*. The Hays 2010, s. 13.

¹² K. Boele-Woelki, D. van Iterson: *The Dutch Private International Law Codification...*, s. 3; X.E. Kramer: *Dutch Private International Law...*, IPRax 2007, no. 1, s. 57.

¹³ Nowelizacja kodeksu postępowania cywilnego w tym zakresie weszła w życie w dniu 1 stycznia 2002 r.

¹⁴ K. Boele-Woelki, D. van Iterson: *The Dutch Private International Law Codification...*, s. 3; P. Vlas: *On the development of private international law...*, s. 180.

¹⁵ Ustawa z dnia 19 maja 2011 r. wprowadzająca księgę 10. holenderskiego Kodeksu cywilnego została ogłoszona w oficjalnym publikatorze (Statsblad) pod numerem 2011,

Księga 10. składa się ze 165 artykułów, zgrupowanych w piętnastu tytułach, których systematyka odpowiada układowi regulacji materialnoprawnych, zawartych w dziewięciu częściach holenderskiego Kodeksu cywilnego. Są to:

Tytuł 1: Postanowienia ogólne

Tytuł 2: Imię i nazwisko

Tytuł 3: Małżeństwo

Tytuł 4: Rejestrowane związki partnerskie

Tytuł 5: Rodzicielstwo

Tytuł 6: Przysposobienie

Tytuł 7: Pozostałe zagadnienia prawa rodzinnego

Tytuł 8: Osoby prawne

Tytuł 9: Umowa agencyjna

Tytuł 10: Prawo rzeczowe

Tytuł 11: Prawo trustów

Tytuł 12: Prawo spadkowe

Tytuł 13: Zobowiązania umowne

Tytuł 14: Zobowiązania pozaumowne

Tytuł 15: Regulacje odnoszące się do prawa morskiego, transportu lądowego i prawa lotniczego.

Ostateczny tekst ustawy wprowadzającej regulacje prawa prywatnego międzynarodowego do holenderskiego Kodeksu cywilnego obejmuje więc swym zakresem znacznie szerszy katalog zagadnień w porównaniu z zaprezentowanym w 1992 r. wstępnym projektem, który liczył 116 artykułów ujętych w dziewięciu tytułach. W miarę postępu prac nad kodyfikacją uwzględniano bowiem zmiany w prawie materialnym (np. pojawienie się rejestrowanych związków partnerskich) oraz rozwój prawa prywatnego międzynarodowego. Mimo to nie wszystkie zagadnienia prawa prywatnego międzynarodowego, zdaniem przedstawicieli holenderskiej doktryny, zasługujące na uwagę stały się przedmiotem kodyfikacji, co pozwala przypuszczać, że księga 10. będzie podlegała dalszym zmianom¹⁶. Podkreśla się też, że zamieszczenie w jednym akcie prawnym kompleksowej regulacji prawa prywatnego międzynarodowego może rodzić wśród praktyków złudne poczucie bezpieczeństwa, wynikające z przeświadczenia o kompletności tego aktu. Tymczasem w księdze 10. odwołania do międzynarodowych lub wspólnotowych aktów prawnych, których reguły

272, natomiast dekret z 28 czerwca 2011 r., ustalający datę wejścia w życie wspomnianej ustawy — pod numerem 2011, 340.

¹⁶ K. Boele-Woelki, D. van Iterson: *The Dutch Private International Law Codification...*, s. 4.

kolizyjne powinny być stosowane przez holenderskiego sędziego w poszukiwaniu prawa właściwego, są stosunkowo nieliczne¹⁷.

Warto zaznaczyć, że normy kolizyjne zawarte w tytule 1. księgi 10. opierają się na dotychczasowym dorobku orzecznictwa, stanowiąc tym samym kodyfikację reguł powszechnie stosowanych przez holenderskie sądy w poszukiwaniu i stosowaniu prawa właściwego¹⁸.

W ramach tytułu 1. księgi 10. wyróżnić można cztery grupy regulacji. W art. 1—5 znalazły się normy statuujące reguły o charakterze ogólnym, a w art. 6—9 przewidziano rozwiązania, których celem jest korekta wskazania prawa właściwego, dokonanego na podstawie norm kolizyjnych zamieszczonych w kolejnych tytułach księgi 10. Treścią art. 10—14 jest unormowanie tak istotnych zagadnień kolizyjnoprawnych, jak wybór prawa, przedawnienie czy forma czynności prawnych. Wreszcie, art. 11 oraz art. 15—17 dotyczą niektórych aspektów obywatelstwa, jak też sposobu wyznaczania statutu personalnego osób fizycznych, w tym cudzoziemców, którym przyznano prawo pobytu w Zjednoczonym Królestwie Niderlandów, oraz bezpaństwowców.

Artykuł 1 ustanawia zasadę pierwszeństwa norm prawa prywatnego międzynarodowego wynikających z aktów o charakterze międzynarodowym i wspólnotowym przed przepisami zawartymi w księdze 10. Choć w toku prac legislacyjnych podnoszono, że określanie w przepisach tej oczywistej przecież zasady jest zbędne, to zwyciężyło stanowisko Ministra Sprawiedliwości, który wskazywał, iż treść art. 1 nie pozostawi miejsca na jakiegokolwiek wątpliwości interpretacyjne co do wzajemnego stosunku norm krajowych i norm pochodzących od ustawodawcy ponadnarodowego¹⁹.

Z artykułu 2 wynika zasada stosowania z urzędu norm prawa prywatnego międzynarodowego, jak też prawa wskazanego za pomocą tych norm jako właściwego do oceny określonego stosunku prawnego lub stanu faktycznego przez organ stosujący prawo. Podnosi się przy tym w piśmiennictwie, że w sytuacji, gdy sąd uzna, że zastosowaniu podlegać powinno prawo, którego zastosowania strony nie brały pod uwagę w toczącym się postępowaniu, to winno się umożliwić stronom wypowiedzenie w tym przedmiocie²⁰.

¹⁷ Raport przygotowany w ramach Guy Carpenter, *Recent legislative and judicial developments in continental Europe*, kwiecień 2012, www.guycarp.com, s. 17; P. Vlas: *On the development of private international law...*, s. 180.

¹⁸ A. Collignon: *New Dutch Private International Law, a step towards Europeanisation of private international law*. „PEOPIL Bulletin” March 2012, no. 66, www.peopil.com/bulletin.php

¹⁹ Ibidem; K. Boele-Woelki, D. van Iterson: *The Dutch Private International Law Codification...*, s. 5.

²⁰ A. Collignon: *New Dutch...*

Jak już wspomniano, księga 10. nie zawiera regulacji o charakterze procesowym. W art. 3 ustanowiono jednak ogólną zasadę, zgodnie z którą postępowanie przed sądami holenderskimi jest normowane przez holenderskie przepisy odnoszące się do procedury cywilnej.

Treść art. 4 odnosi się do kwestii wstępnej. Zgodnie z art. 4, kwestia wstępna to zagadnienie, które pozostaje w związku z kwestią główną poddaną obcemu prawu. Ustawodawca holenderski nie przesądził, w którym systemie prawnym należy poszukiwać prawidła, z którego wynikałoby, jakie prawo jest właściwe dla kwestii wstępnej. Zaakcentowano jedynie, że takie zagadnienie ma charakter samodzielny, niezależny od kwestii głównej. Wymusza to jego odrębne traktowanie z kolizyjnoprawnego punktu widzenia, a więc oddzielne poszukiwanie dla niego prawa właściwego.

Mocą art. 5 z zakresu stosowania prawa obcego wyłączono normy kolizyjne wskazanego systemu prawnego. Ustanowiono więc tym samym zakaz posługiwania się konstrukcją odesłania w holenderskim prawie prywatnym międzynarodowym. Jest to zgodne z dotychczasową praktyką sądów holenderskich²¹. Mimo to w księdze 10. znalazło się kilka przepisów odwołujących się nie tylko do prawa materialnego, ale również do reguł kolizyjnych państwa, którego prawo zostaje wskazane na podstawie norm holenderskiego prawa prywatnego międzynarodowego²². Warto też zwrócić uwagę na klauzulę o korekcyjnym charakterze z art. 9, która zezwala na przypisanie zdarzeniu skutków prawnych, które wynikają z prawa materialnego państwa wskazanego jako właściwe przez normę kolizyjną należącą do obcego systemu prawnego²³.

Artykuł 6 statuuje klauzulę porządku publicznego, mocą której możliwe jest wyłączenie stosowania prawa wskazanego normą holenderskiego prawa prywatnego międzynarodowego, jeżeli stosowanie tego prawa w sposób oczywisty nie byłoby do pogodzenia z porządkiem publicznym. Podnosi się, że pojęcie „porządek publiczny” w art. 6 powinno być rozumiane szeroko. Organ orzekający winien więc brać pod uwagę nie tylko oczywistą niezgodność regulacji prawa wskazanego z wewnętrznym ła-

²¹ K. Boele-Woelki, C. Justra, G. Steenhoff: *Dutch Private International Law...*, s. 225.

²² Por. art. 19 ust. 1 odnoszący się do nazwiska obywateli innego państwa niż Holandia, art. 65 dotyczący stosunków osobistych między partnerami pozostającymi w zarejestrowanym związku, jak też art. 71 stanowiący regulę służącą wskazaniu prawa właściwego dla stosunków majątkowych między partnerami pozostającymi w zarejestrowanym związku. W dwóch ostatnich przypadkach objęcie zakresem wskazania również norm kolizyjnych uzasadniane jest potrzebą niedopuszczenia do sytuacji, gdy to prawem właściwym dla stosunków między partnerami miałby być system prawny, który nie przewiduje rejestrowanych związków partnerskich.

²³ Por. poniżej.

dem publicznym Zjednoczonego Królestwa Niderlandów, ale też uwzględniać porządek wspólnotowy i międzynarodowy²⁴. Co więcej, prezentowany jest pogląd, że choć klauzula odwołuje się do porządku publicznego Holandii, to brak jest przeszkód co do tego, aby sąd mógł uwzględnić oczywistą niezgodność prawa wskazanego z wewnętrzną polityką obcego państwa, z którym rozstrzygana sprawa wykazuje ścisły związek²⁵.

Sformułowanie art. 6 księgi 10. różni się od treści art. 7 polskiej ustawy — Prawo prywatne międzynarodowe w zakresie treści przesłanek uruchomienia korygującego mechanizmu *ordre public*. O ile w polskiej regulacji wyraźnie zaznaczono, że działanie klauzuli porządku publicznego uzależnione jest od skutków zastosowania prawa wskazanego, o tyle w holenderskim unormowaniu wspomina się jedynie o stosowaniu prawa. Tym samym nasuwa się wątpliwość co do zakresu weryfikacji prawa obcego. Przede wszystkim rodzi się pytanie, czy ocenie w świetle holenderskiego porządku prawnego podlegać mają jedynie skutki zastosowania prawa obcego, czy także jego treść. W literaturze zdaje się przeważać stanowisko, zgodnie z którym wyłączenie stosowania prawa obcego w zakresie jego niezgodności z *ordre public* dotyczyć może również samej treści prawa. Rozróżnia się bowiem zewnętrzne granice klauzuli porządku publicznego, związane z treścią prawa wskazanego (np. postanowienia przewidujące śmierć cywilną), oraz jej wewnętrzne granice, wyznaczone przez skutki zastosowania prawa, któremu stosunek prawny lub stan faktyczny ma podlegać (np. sytuacja, w której małżeństwo bigamiczne zawarte przez obywatela państwa, które przewiduje zakaz wielożeństwa, jest ważne w świetle prawa wskazanego do oceny ważności zawarcia związku małżeńskiego)²⁶.

Artykuł 7 traktuje o przepisach wymuszających swoje zastosowanie. W ust. 1 zostały one zdefiniowane jako przepisy, „których przestrzeganie jest uważane przez państwo za istotne z uwagi na ochronę jego publicznych interesów, takich jak polityczna, społeczna lub ekonomiczna organizacja, do tego stopnia, że przepisy te mają zastosowanie do każdej sytuacji podlegającej zakresowi ich zastosowania, bez względu na to, które prawo byłoby właściwe”. Brzmienie tego przepisu jest bardzo podobne do treści art. 9 rozporządzenia Rzym I, jednak należy zauważyć, że zastosowanie art. 7 księgi 10. wykracza poza materię kontraktową. Kolejne dwa ustępy art. 7 poświęcone zostały przepisom wymuszającym swoje zastosowanie prawa holenderskiego (ust. 2) oraz prawa obcego (ust. 3). Zgodnie z ust. 2 art. 7, skutkiem dopuszczenia do głosu holenderskich

²⁴ K. Boele-Woelki, D. van Iterson: *The Dutch Private International Law Codification...*, s. 8.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem.

règles d'application nécessaire jest wyłączenie kompetencji prawa obcego, wskazanego normą kolizyjną jako właściwe, w takim zakresie, w jakim zastosowanie znajdują przepisy holenderskiego prawa materialnego. Podobny mechanizm działania przewidziano w odniesieniu do przepisów imperatywnych prawa obcego, jednak ich stosowanie uzależnione jest od spełnienia określonych w ust. 3 art. 7 przesłanek oraz od uznania sądu. Organ rozstrzygający może bowiem przyznać skuteczność przepisom wymuszającym swoje zastosowanie prawa obcego (ale nie jest do tego zobowiązany, jak ma to miejsce w odniesieniu do norm tego rodzaju wywodzących się z prawa holenderskiego), jeżeli, po pierwsze, prawo obce wykazuje ścisły związek z ocenianą sprawą, a po drugie, na potrzebę stosowania tych przepisów wskazuje ich natura oraz cel, jak też konsekwencje ich zastosowania lub niezastosowania.

W art. 8 zamieszczono ogólną regułę korekcyjną, której zastosowanie może całkowicie zmienić ostateczny rezultat poszukiwań prawa właściwego. Przyjęto bowiem, że w sytuacji, gdy norma kolizyjna oparta jest na domniemaniu ścisłego związku, prawo wskazane nie będzie stosowane, jeżeli okaże się, że związek tego prawa z ocenianym stanem faktycznym istnieje jedynie w niewielkim stopniu, sprawa zaś wykazuje dużo ściślejszy związek z innym systemem prawnym. Wówczas stosuje się to ostatnie prawo. Działanie klauzuli jest jednak wyłączone w sytuacji, gdy strony dokonały ważnego wyboru prawa, nawet jeżeli inny system prawny pozostaje w o wiele ściślejszym związku ze sprawą.

Podnosi się, że do modyfikacji wskazania prawa za pomocą mechanizmu przewidzianego w art. 8 może dojść jedynie w sytuacjach wyjątkowych²⁷. Co więcej, dojście do głosu ogólnej reguły korekcyjnej uzależnione jest od tego, na ile wyczerpująco strony przedstawią okoliczności stanu faktycznego w toku postępowania. Jednak okoliczności te sąd musi brać pod uwagę z urzędu i tym samym stosować art. 8 niezależnie od wniosków stron w tej mierze²⁸. Natomiast w sytuacji gdy sąd zamierza skorygować rezultat wskazania prawa właściwego na podstawie art. 8, a nie uczynił na ten temat żadnej wzmianki w toku dotychczasowego postępowania, to powinien umożliwić stronom wypowiedzenie się w tym przedmiocie²⁹.

Podnosi się, że istnienie ściślejszego związku należy ustalać na podstawie czynników obiektywnych, które powinny być wazone z uwzględnieniem zasad zaczerpniętych z prawa prywatnego międzynarodowego, w szczególności jednolitości rozstrzygnięć i efektywności rozwiązań. Nie jest dopuszczalne powoływanie się na argumenty oparte na prawie mate-

²⁷ Ibidem, s. 10.

²⁸ A. Collignon: *New Dutch...*; K. Boele-Woelki, D. van Iterson: *The Dutch Private International Law Codification...*, s. 10.

²⁹ A. Collignon: *New Dutch...*

rialnym, w szczególności na treść wskazanego prawa czy zamierzony cel regulacji³⁰. Przedstawiciele doktryny holenderskiej przeciwstawiają się również wykorzystaniu omawianego instrumentu w celu umożliwienia stosowania prawa materialnego forum w sytuacji, gdy stosowanie prawa wskazanego rodzi jakiekolwiek problemy, np. związane z ustaleniem treści tego prawa³¹. Zwraca się także uwagę, że reguła korekcyjna z art. 8 nie może zmienić wskazania prawa właściwego dokonanego za pomocą normy prawa prywatnego międzynarodowego o charakterze ochronnym (normy kolizyjnej dotyczącej między innymi stosunków konsumenckich czy stosunków pracy)³².

Słusznie zauważa się, że art. 8 ustanawia regułę o charakterze neutralnym w tym znaczeniu, że bez względu na to, które prawo jest wskazane normą kolizyjną, jego stosowanie może być uchylone na rzecz tego systemu prawnego, który wykazuje dużo ściślejszy związek ze sprawą. Możliwość korekty dotyczy więc również tych sytuacji, gdy prawem wskazanym jest prawo forum³³.

Należy także pamiętać, że reguła wynikająca z art. 8 może być stosowana jedynie w odniesieniu do tych norm kolizyjnych, które pochodzą od ustawodawcy krajowego (holenderskiego). Nie może ona służyć korekcie wskazania prawa właściwego dokonanego na podstawie normy kolizyjnej zamieszczonej w akcie o charakterze międzynarodowym lub wspólnotowym³⁴.

Artykuł 9 stanowi jeden z przejawów zasady ochrony praw nabytych w prawie prywatnym międzynarodowym. Norma wyrażona w tym przepisie stanowić ma narzędzie służące korekcie stosowania prawa prywatnego międzynarodowego w sytuacji, gdy wskazanie prawa właściwego za pomocą normy kolizyjnej prowadziło do nieakceptowanego rezultatu. Jest to kolejny, po klauzuli porządku publicznego i regule określonej w art. 8, instrument pozwalający na odejście od ogólnie przyjętego w księdze 10. sposobu ustalania prawa właściwego. Jednak inaczej niż w przypadku klauzuli porządku publicznego, wyłączającej zastosowanie określonych norm prawa właściwego, jak też klauzuli z art. 8, która prowadzi do zastąpienia miarodajnej normy kolizyjnej regułą ściślejszego związku, do korekty nie dochodzi na płaszczyźnie wskazania lub stosowania prawa właściwego, lecz na etapie stosowania norm kolizyjno-

³⁰ K. Boele-Woelki, D. van Iterson: *The Dutch Private International Law Codification...*, s. 10.

³¹ Ibidem.

³² Ibidem.

³³ Ibidem.

³⁴ A. Collignon: *New Dutch...*; K. Boele-Woelki, D. van Iterson: *The Dutch Private International Law Codification...*, s. 10.

prawnych. Artykuł 9 zezwala bowiem sędziemu na odejście od ogólnie przyjętej zasady stosowania regulacji kolizyjnych pochodzących z systemu prawnego forum i powiązanie z ocenianym stanem faktycznym skutków prawnych wynikających z prawa wskazanego normą prawa prywatnego międzynarodowego obcego państwa. Jest to jeden z nielicznych w holenderskim prawodawstwie przypadków, kiedy zezwala się sędziemu na sięgnięcie do reguł kolizyjnych obcego państwa, służący, jak się wydaje, po części temu, aby złagodzić skutki wyłączenia odesłania. Działanie klauzuli z art. 9 nie ma jednak polegać na wyłączeniu stosowania holenderskiej normy prawa prywatnego międzynarodowego, lecz jedynie na „posiłkowym”, dodatkowym posłużeniu się przepisem kolizyjnym pochodzącym z obcego systemu prawnego w celu zapewnienia zdarzeniu skutków prawnych, które przypisuje mu prawo materialne wskazane przez normy prawa prywatnego międzynarodowego tego ostatniego państwa.

Należy podkreślić, że istotą stosowania art. 9 jest możliwość powiązania z ocenianym zdarzeniem skutków prawnych wynikających z prawa wskazanego przez normę kolizyjną wchodzącą w skład obcego systemu prawnego. Klauzula ta nie dojdzie więc do głosu w sytuacjach, w których różne skutki prawne wynikają z różnych systemów prawnych wskazanych kolejno holenderską normą prawa prywatnego międzynarodowego, jak ma to miejsce w przypadku tzw. konfliktu ruchomego.

Artykuł 10 zawiera ogólną regułę odnoszącą się do kolizyjnoprawnej autonomii woli stron, która została dopuszczona w stosunkowo szerokim zakresie w holenderskim prawie prywatnym międzynarodowym, a jej przejawy znaleźć można między innymi w normach odnoszących się do stosunków rodzinnych czy też prawa rzeczowego. Z treści art. 10 wynika, że w tych przypadkach, w których wybór prawa jest dopuszczalny, oświadczenie o dokonany wyborze powinno mieć charakter wyraźny lub zostać w inny sposób dostatecznie wyrażone (wynikać w sposób niebudzący wątpliwości z okoliczności danego przypadku).

W art. 12 przewidziano reguły służące poszukiwaniu prawa właściwego dla formy czynności prawnych. W ust. 1 zamieszczono dwie zasady o charakterze ogólnym (właściwość *legis causae* lub *legis loci actus*), ust. 2 zaś odnosi się do sytuacji, gdy czynność prawna dokonywana jest *inter absentes*. Z analizy językowej poszczególnych prawideł zamieszczonych w art. 12 wynika, że ustawodawca holenderski nie statuuje normy o charakterze nadrzędnym, uzupełnionej regułami subsydiarnymi (por. art. 25 polskiej ustawy — Prawo prywatne międzynarodowe), lecz wprowadza samodzielne reguły o równorzędnym znaczeniu. Postępuje więc tak, jak ustawodawca europejski (por. art. 11 rozporządzenia Rzym I lub art. 21 rozporządzenia Rzym II).

W art. 13 potwierdzona została stosowana dotychczas powszechnie w sądownictwie zasada, zgodnie z którą „prawo rządzące stosunkiem prawnym lub zdarzeniem prawnym stosuje się również w zakresie ustanowionych w tym prawie domniemań prawnych lub przewidzianych w nim reguł normujących zasady rozkładu ciężaru dowodu w odniesieniu do tego stosunku prawnego lub zdarzenia prawnego”.

W art. 14 zamieszczono regułę kolizyjną odnoszącą się do przedawnienia lub innych postaci dawności. Zgodnie z tym przepisem, o przedawnieniu roszczenia lub o wygaśnięciu prawa wskutek upływu czasu decyduje prawo właściwe dla stosunku prawnego, z którego prawo lub roszczenie wynika.

Zakresem art. 11 i 15–17. objęto szczegółowe zagadnienia odnoszące się do statutu personalnego osoby fizycznej. Z przepisów tych wynikają następujące zasady. Po pierwsze, ocena zdolności prawnej oraz zdolności do czynności prawnych osoby fizycznej podlega jej prawu ojczystemu (art. 11 ust. 1 zd. 1). Po drugie, w przypadku osób o wielorakim obywatelstwie, jeżeli osoba fizyczna ma miejsce zwykłego pobytu w państwie, którego jest obywatelem, to w roli statutu personalnego wystąpi prawo tego ostatniego państwa. Jeżeli jednak osoba fizyczna nie ma miejsca zwykłego pobytu w żadnym z państw, z którym wiąże ją obywatelstwo, to ocena jej zdolności podlegać powinna prawu tego z państw, których jest obywatelem, z którym wykazuje najściślejszy związek (art. 11 ust. 1 zd. 2 i 3). Po trzecie, zgodnie z art. 16 ust. 1, statut personalny osoby fizycznej, która nie ma żadnego obywatelstwa lub której obywatelstwa nie można stwierdzić, wyznaczany jest na podstawie łącznika miejsca zwykłego pobytu. Po czwarte, w odniesieniu do cudzoziemca, którego związki z państwem ojczystym uległy zerwaniu, rolę prawa ojczystego odgrywa prawo miejsca jego zamieszkania lub prawo miejsca jego pobytu. Przyjęto więc rozwiązanie takie, jak w konwencji genewskiej z dnia 28 lipca 1951 r. dotyczącej statusu uchodźców, uzupełnionej Protokołem nowojorskim z dnia 31 stycznia 1967 r.³⁵ Zwrócić przy tym należy uwagę, że zarówno w ust. 2 art. 16, jak też w ust. 2 art. 17 podkreślono konieczność ochrony praw uprzednio nabytych, odnoszących się do statusu osobistego wymienionych w tych przepisach osób fizycznych. Po piąte, w art.

³⁵ Na temat konwencji genewskiej z 1951 r. dotyczącej statusu uchodźców i kolizyjnoprawnych rozwiązań odnoszących się do statusu uchodźcy, przyjętych w niektórych porządkach prawnych, por.: M. Pazdan: *Uchodźcy w prawie prywatnym międzynarodowym*. W: *O prawie i jego dziejach księgi dwie. Studia ofiarowane Profesorowi Adamowi Lityńskiemu w czterdziestopięciolecie pracy naukowej i siedemdziesięciolecie urodzin*. Red. M. Mikołajczyk, J. Ciągwa, P. Fiedorczyk, A. Stawarska-Pippel, T. Adamczyk, A. Drogoń, W. Organiściak, K. Kuźmich. *Księga 2*. Białystok—Katowice 2010, s. 1089–1098.

15 ustanowiono ogólne reguły odnoszące się do sytuacji, gdy prawem wskazanym jest prawo państwa o niejednolitej (federacyjnej, związkowej) strukturze. Dwa pierwsze ustępy odnoszą się do tych norm kolizyjnych, które oparte są kolejno na łączniku obywatelstwa i miejsca zwykłego pobytu, stanowiąc, że o tym, który z systemów prawnych obowiązujących w państwie o niejednolitym prawie ma zastosowanie w określonej sytuacji, rozstrzyga prawo tego państwa. Natomiast ust. 3 wprowadza normę o charakterze otwartym, zgodnie z którą w braku norm prawnych, które pozwalałyby na zdefiniowanie właściwego systemu prawnego, stosować należy, z uwzględnieniem wszelkich okoliczności, to prawo, z którym osoba pozostaje w najściślejszym związku.